

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Філософський факультет
Кафедра теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан
філософського факультету

Іван КАРПЕНКО

” _____ 20 __ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

«Актуальні проблеми філософської та соціально-культурної антропології»

рівень вищої освіти _____ третій (доктор філософії) _____

галузь знань _____ 03 гуманітарні науки _____
(шифр і назва)

спеціальність _____ 033 – філософія _____
(шифр і назва)

освітньо-професійна програма _____ філософія _____
(шифр і назва)

спеціалізація _____ _____
(шифр і назва)

вид дисципліни _____ за вибором _____
(обов'язкова / за вибором)

факультет _____ філософський _____

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філософського факультету

“ 21 ” червня 2024 року, протокол № 11

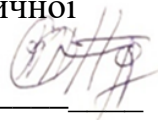
РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Лідія ГАЗНЮК, доктор філософських наук, професор кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада

Програму схвалено на засіданні кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада

Протокол від “19” червня 2024 року № 15

Завідувач кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада

Олег ПЕРЕПЕЛИЦЯ

Програму погоджено з гарантом освітньої програми:

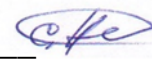
Гарант освітньої програми «Філософія»

Іван КАРПЕНКО

Програму погоджено науково-методичною комісією філософського факультету

Протокол від “19” червня 2024 року № 10

Голова науково-методичної комісії філософського факультету

Сергій ГОЛІКОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “**Актуальні проблеми філософської та соціально-культурної антропології**” складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки рівня доктор філософії спеціальності 033 – Філософія освітня програма Філософія

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання дисципліни «Актуальні проблеми філософської та соціально-культурної антропології» є підготовка фахівців, які володіють теоретичними та практичними знаннями в області сучасних філософських і соціально-гуманітарних наук, що дозволяють значно розширити рамки їхньої професійної компетентності і тим самим посилити можливості наукового впливу на вироблення гуманістично обґрунтованих орієнтирів у професійній діяльності і повсякденному житті.

Нинішній стан сучасного соціально-гуманітарних наук свідчить про посилення інтеграційних тенденцій і міждисциплінарного характеру дослідницької та навчальної діяльності. При всьому різноманітті підходів у філософській і соціально-культурній антропології формується єдина теоретична і емпірична база для комплексного дослідження людини.

В процесі міждисциплінарної інтеграції соціально-гуманітарних наук у філософську і соціально-культурну антропологію входять такі комплексні проблеми, які вивчаються в рамках дисципліни, як вивчення людини, як творця культури і її власного творіння, природна, соціальна і культурна складові життєдіяльності людини в їх єдності і взаємозв'язку, процеси і явища, за допомогою яких людина проявляє і виражає себе в культурі і взаємодіє з іншими людьми, проблеми людини і його соціально-антропологічні характеристики в рамках традиційного, індустріального і постіндустріального суспільства.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Вивчення дисципліни «Актуальні проблеми філософської та соціально-культурної антропології» спрямовано на формування у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:

Загальні компетентності:

ЗК9. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК10. Здатність бути критичним і самокритичним.

Фахові компетентності:

ФК2. Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень українською та іноземною мовами, глибоке розуміння іншомовних наукових текстів за напрямом досліджень.

ФК4. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у вищій освіті.

ФК5. Здатність аналізувати, систематизувати та узагальнювати результати міждисциплінарних наукових досліджень у сфері філософії, оцінювати сучасний стан і тенденції розвитку філософії.

ФК13. Здатність до організації та проведення дискусій, активної участі у критичному фаховому діалозі.

1.3. Кількість кредитів: 6

1.4. Загальна кількість годин: 180

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

Вибіркова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
4-й	3-й, 4-й
Лекції	
18 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
18 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
0 год.	0 год.
Самостійна робота	
144 год.	170 год.
Індивідуальні завдання	
0 год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Студенти повинні досягти таких результатів навчання:

ПРН1. Мати передові концептуальні та методологічні знання з філософії і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з філософії, отримання нових знань та здійснення інновацій.

ПРН3. Ефективно застосовувати у фаховій діяльності знання основних положень теоретичної і практичної філософії, історії світової та вітчизняної філософської думки, а також основних напрямів та провідних тенденцій у сучасній світовій філософії.

ПРН5. Планувати і виконувати теоретичні дослідження з філософії та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасного інструментарію, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.

ПРН9. Організувати і здійснювати освітній процес у сфері філософії, його наукове, навчально-методичне та нормативне забезпечення, застосувати ефективні методики викладання навчальних дисциплін.

ПРН14. Спроможність організувати та провести дискусію, стимулювати аудиторію до висловлень, коректувати, направляти дискусійний діалог на відповідність його меті, темі, характеризувати стан філософської проблеми, спираючись на найбільш конструктивні, переконливі виступи опонентів.

ПРН16. Спроможність позитивно сприймати необхідність професійних етичних стандартів, вирішувати спірні питання щодо результатів філософських досліджень, особистісних переконань та етичних міркувань.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Структурно-методологічні і пізнавальні парадигми філософської і соціально-культурної антропології

Тема 1. Філософська і соціально-культурна антропологія як галузь наукового дослідження природи і динаміки культури. Пізнавальні парадигми антропології (4 години)

Зміст

Сутність, предмет і об'єкт філософської і соціально-культурної антропології, визначення поняття «природа і культура», відмінність філософської і соціально-культурної антропології від інших наук про людину, фактори, що зумовлюють розвиток соціально-культурної антропології в різні історичні періоди, сучасні проблеми динаміки культури в соціально-культурній антропології.

Поняття «парадигма» в науці, парадигми, що застосовуються в філософській і соціально-культурній антропології на сучасному етапі розвитку науки.

Тема 2. Галузі та методи дослідження в антропологічній науці. Антропогенез: походження людини (2 години)

Зміст

Основні антропологічно орієнтовані дисципліни (історична, інвайроментальна, релігійна антропологія, етносоціологія, візуальна антропологія та ін.). загальнонаукові та спеціальні методи дослідження в соціальній антропології (метод польових дослідження, біографічний метод, метод case study, соціографія, соціодраматургічні і етнометодологічні експерименти, соціоісторичний метод). Сучасні уявлення про морфологічну й соціально-історичної еволюції людини, історичні віхи антропогензу (австралопітеки, homo habilis, homo erectus, homo sapiens), еволюційний базис і поява культури, людський мозок і культурні умовності, уявлення про місце людини в світі. Неандертальці: середовище проживання, зовнішній вигляд, суспільний лад, зачатки духовного життя. Кроманьйонці: поява і розселення, зовнішній вигляд, суспільний лад і спосіб життя, мистецтво.

Тема 3. Сучасні цивілізації. Типологія і еволюція товариств. Традиційне, індустріальне і постіндустріальне суспільство (2 години)

Зміст

Концепції цивілізації, що виникли в історії людської думки (циклічні моделі часу, організація суспільства по Е. Сервісу, М. Маклюєн, Л. Моргон, дописемне і писемне суспільства (А. Грін), прості і складні суспільства (Г. Чайлд), формаційна теорія (К. Маркс), еволюційна теорія від механістичної до органічної солідарності Е. Дюркгейма, теорія еволюції суспільства від доіндустріалізму до постіндустріалізму Д. Белла, типологія товариств за способом виробництва, цивілізаційний (культурологічний) підхід). Євразійська цивілізація. Товариство мисливців і збирачів та історико-соціологічні погляди А. Кауфмана, родоплемінний лад, історичні пережитки: трайбалізм, лініджі, вождівство, складне вождівство Кахокія, соціальна організація, політична організація, господарський уклад, неолітична революція: доместикація тварин, окультурення рослин, городництво і фермерство, скотарство і кочівництво. Теоретична концептуалізація антропологічних досліджень сучасного індустріального суспільства. Простір і час в антропологічній перспективі індустріального суспільства. Основи теорії постіндустріального суспільства та інформаційної економічної епохи з антропологічних позицій. Концепція інформаційного суспільства і людина: нові перспективи і небезпеки. Постіндустріальне господарство і постіндустріальне суспільство.

Тема 4. Соціокультурний процес. Культура повсякденності (2 години)

Зміст

Соціальність і культура, «вплетіння» атрибутів культури в структуру діяльності людини в ситуації соціокультурної взаємодії, поняття і показники соціокультурного процесу в сучасному суспільстві як соціокультурній системі. Соціокультурна взаємодія, яка породжує «соціальне». Впорядкування соціальних дій людей, інтегрування людей за допомогою самоідентифікації в спільності різних рівнів складності. Сучасне суспільство як складна соціокультурна система. Повсякденність і повсякденне як світ досвіду, які характеризуються пильною напруженою увагою до життя, утриманням від всіляких сумнівів про існування світу, трудовою діяльністю як переважною формою активності; історична еволюція семіотичної системи повсякденності; мова як знакова система в культурі повсякденності і засіб соціокультурного життя.

Розділ 2. Соціокультурні сфери реалізації антропологічної природи людини

Тема 5. Соціалізація і інкультурація індивіда. Життєве середовище та екологія людини (2 години)

Зміст

Сутність, фази і фактори соціалізації людини і її інкультурації за Я. Тардом, Т. Парсонсом, І. С. Коном. Соціокультурні характеристики особистості за З. Фрейдом, Е. Фроммом, Д. Рісменом, А. Кардінером, Т. Адорно, Б. Катлем. Поняття і структура життєвого середовища (природне, виробниче середовище, середовище щоденних пересувань, середовище відпочинку і домашнє середовище), екологічна культура і її виховання, простір і час життєвого середовища. Поняття соціального типу в соціально-культурній антропології. Типовий опис соціального типу селянина, джентльмена, буржуа і інтелігента в соціально-антропологічній літературі. Уявлення про соціальні типи як пізнавальні моделі. Типологія як засіб упорядкування соціальної реальності без вимірювання. «Ідеальний тип» М. Вебера і «соціальний характер» Е. Фромма.

Тема 6. Homo Faber - людина вміла. Homo agressivus - людина агресивна. Homo ludens - людина граюча (2 години)

Соціально-антропологічне пояснення походження й еволюції праці в історії, її місце в житті людей; природничо-наукові, міфологічні, релігійні, філософсько-соціологічні пояснення виникнення і розвитку співвідношень «людина - праця», професійна культура. Насильство, конкуренція, суперництво, боротьба за владу, життєві блага і територію як засоби домінування і панування і війни як їхнього прояву. Екологічне пояснення агресивності, соціальне пояснення насильства. Політика: ідеологія і практика. Фанатизм і його форми. Природа і механізм гри як фактору культури (за Й. Хейзингом). Класифікація ігор за Р. Каюїу, за С.О. Смирновим.

Тема 7. Маса і людина маси (2 години)

Маса як сфера первинної соціальності. Чи є маса дійовою особою тільки сучасних і постсучасних товариств? Х. Ортега-і-Гассет, Х. Арендт, Е. Канетті, М. Маффесолі про генезис і характеристики маси. Маса: слабе і сильне місце соціальної реальності. Проблема «безсуб'єктної» людини. Інверсивність, амбівалентність і протейзм як властивості людини маси. Вітальність: виживання як головна цінність. Індивід і маса. Чи справді маса може бути тотально маніпульованою? «Маленька» людина і історія з «великої літери».

Тема 8. Проблема життя і смерті людини в різних культурах (2 години)

Смерть як екзистенціальний і культурний феномен; життя після смерті і життя як опір смерті. Соціально-історичні параметри ставлення людини до смерті. Сприйняття людиною смерті як індикатор ставлення природа-суспільство. Культурно-історичні зміни установок людини по відношенню до смерті (Ф. Арвес).

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьог о	у тому числі					усьог о	у тому числі				
		л	п	л а б	ін д	с. р.		л	п	лаб	інд	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Структурно-методологічні і пізнавальні парадигми філософської і соціально-культурної антропології												
Тема 1. Філософська і соціально-культурна антропологія як галузь наукового дослідження природи і динаміки культури. Пізнавальні парадигми антропології	4	4	2			18		2				20
Тема 2. Галузі та методи дослідження в антропологічній науки. Антропогенез: походження людини	2	2	2			18						22
Тема 3. Сучасні цивілізації. Типологія і еволюція товариств. Традиційне, індустріальне і постіндустріальне суспільство	4	2	2			18		2				20
Тема 4. Соціокультурний процес. Культура повсякденності	4	2	2			18			2			22
<i>Усього за I розділ</i>	<i>90</i>	<i>10</i>	<i>8</i>			<i>72</i>	<i>90</i>	<i>4</i>	<i>2</i>			<i>84</i>

Розділ 2. Соціокультурні сфери реалізації антропологічної природи людини											
Тема 5. Соціалізація і інкультурація індивіда. Життєве середовище та екологія людини	4	2	2			18		2			20
Тема 6. Ното Faber - людина вміла. Ното agressius - людина агресивна. Ното ludens - людина граюча	4	2	4			18		2			20
Тема 7. Маса і людина маси	4	2	2			18					22
Тема 8. Проблема життя і смерті людини в різних культурах	4	2	2			18					24
Усього за 2 розділ	90	8	10			72	90	2	2		86
Усього годин	180	18	18			144	180	6	4		170

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Філософська і соціально-культурна антропология як галузь наукового дослідження природи і динаміки культури. Пізнавальні парадигми антропологии	2	
2	Галузі та методи дослідження в антропологічній науці. Антропогенез: походження людини	2	
3	Сучасні цивілізації. Типологія і еволюція товариств. Традиційне, індустріальне і постіндустріальне суспільство	2	
4	Соціокультурний процес. Культура повсякденності	2	2
5	Соціалізація і інкультурація індивіда. Життєве середовище та екологія людини	2	
6	Ното Faber - людина вміла. Ното agressius - людина агресивна. Ното ludens - людина граюча	4	2
7	Маса і людина маси	2	
8	Проблема життя і смерті людини в різних культурах		
	Разом	18	4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Опрацювання лекційних матеріалів	24	37
2	Підготовка до семінарських занять	24	37
3	Підготовка до контрольних робіт	24	24
4	Підготовка до іспиту	72	72
	Разом	144	170

6. Індивідуальні завдання

Написання есе, статті, доповідь на науковій конференції необхідне для систематизації, закріплення і розширення теоретичних знань і практичних навичок, тому воно може бути рекомендовано тим студентам, які вчасно і вправно виконують програму і мають можливість і бажання підготуватися до студентської конференції чи написання тез або статті..

7. Методи навчання

Навчальна програма курсу передбачає аудиторні (лекційні та семінарські) заняття та самостійну роботу студентів. Під час викладення матеріалу лекцій використовуються наступні методи: репродуктивний метод, пояснювально-ілюстративний метод, метод проблемного викладу матеріалу, частково-пошуковий метод. Під час проведення семінарських занять використовуються наступні методи: репродуктивний метод, пояснювально-ілюстративний метод, метод вправ.

8. Методи контролю

Поточний контроль

- Оцінювання ступеню активності аспірантів та якості їх виступів з доповідями та коментарів при проведенні дискусій на практичних заняттях.
- Оцінювання індивідуальних завдань (есе, статті, доповідь).
- Перевірка індивідуальних завдань (оформлення наукової дослідної роботи/гранту)
- Перевірка розуміння аспірантами теоретичного та практичного програмного матеріалу в цілому, здатність творчо використовувати накопиченні знання та вміння.
- Підсумковий контроль (іспит).

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання								Індивідуальне завдання	Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1				Розділ 2							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8				
5	5	5	5	5	5	5	5	20	60	40	100

T1, T2 ... – теми.

Примітка. Отримання протягом семестру 20 балів є необхідною умовою допуску студента до підсумкового семестрового контролю.

Критерії оцінювання:

№ з/п	Види навчальної роботи	Кількість балів
	Розділ 1. Структурно-методологічні і пізнавальні парадигми філософської і соціально-культурної антропології	
1	Участь в семінарських заняттях	10
2	Контрольна робота з теми «Соціокультурний процес. Культура повсякденності»	15
3	Відвідування занять	5
	Всього за розділ	30

	Розділ 2. Соціокультурні сфери реалізації антропологічної природи людини	
1	Участь в семінарських заняттях	10
2	Контрольна робота з теми «Проблема життя і смерті людини в різних культурах»	15
3	Відвідування занять	5
	Всього за розділ	30
	Екзаменаційна / залікова робота	40
	В С Ь О Г О	100

.....

Студент допускається до підсумкового семестрового контролю, якщо він набере за результатами поточного контролю не менше 30 / балів.

Екзаменаційна робота складається з 2 теоретичних питань. Розкриттям теоретичних питань екзаменаційної роботи студент повинен продемонструвати знання філософсько-антропологічної і соціокультурної проблематики. Максимальна кількість балів за викладення одного теоретичного питання – 20 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Газнюк Л.М. Соматичне буття персонального світу особистості. – Харків: ХДАФК, 2003. 356 с.
2. Газнюк Л.М. Філософські етюди екзистенціально-соматичного буття. Монографія. К.: ПАРАПАН, 2008. 368 с.
3. Кримський С.Б.«Кінець історії» чи метаісторія? / Collegium. 1994. № 1. С. 28-38.
4. Кримський С.Б.Під сигнатурою Софії / Філософська і соціологічна думка. 1995. № 5-6. С. 235—243.
5. Арндт Г. Становище людини. Львів: Літопис, 1999.
6. Бубер М. Я і Ти. К.: Дух і Літера, 2012.
7. Вальденфельс Б. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого К.: ППС 2002,
8. Гейзінга Й. Homo Ludens. К.: Основи, 1994.
9. Декарт Р. Метафізичні роздуми. К.: Юніверс, 2000.
10. Кебуладзе В. Феноменологія досвіду. К.: Дух і Літера, 2011.
11. Кебуладзе В. Феноменологія публічності. Приватність, публічність, влада// Громадянське суспільство в Україні за доби глобалізації: ціннісно-нормативне та інституційне забезпечення його розбудови. К.: Інститут ліберального суспільства – 2007, с. 108–120.
12. Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 / К.Маркс і Ф.Енгельс. Твори. Т.42.
13. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття. К.: Український центр духовної культури, 2001.

14. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо. К.: Основи, 2001
15. Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті. Досвід метаантропології. 2-е видання, виправлене та доповнене. К.: КНТ, 2017. 370 с.
16. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. –3-е видання, виправлене і доповнене. К.: КНТ, 2019. 394 с.
17. Хамітов Н., Жулай В. Екзистенціальне розкриття нашого сучасника у просторі християнського гуманізму: український контекст // Людина. Екзистенція. Культура. Підхід філософської антропології як метаантропології: збірник наукових праць / За редакцією Н. Хамітова і С. Крилової. – К.: КНТ, 2020. – С. 9-34..

Додаткова література

18. Крилова С.А. Соціальне партнерство та краса відносин // Totallogy–XXI. Постнекласичні дослідження / [гол. ред. В.В. Кізіма]. К.: ЦГО НАН України, – Вип. 29. – С. 249-259.
19. Крилова С. Історія філософії: проблема людини. Вступ до філософської антропології як метаантропології. К., 2015, (у співавторстві з Л. Гармаш і Н. Хамітовим) 3-е видання, перероблене та доповнене.
20. Крилова С. Філософська публіцистика як мужність відкритості іншому: актуальність для академічної освіти і науки. – Вища освіта України, №1 – с. 12 – 21, 2019 (у співавторстві з Н.Хамітовим).
21. Крилова С.А. Філософський словник. Людина і світ. 3-е видання, виправлене і доповнене. К. : КНТ: Центр навч. л-ри, 2019.– 200 с. (у співавторстві з Н.Хамітовим).
22. Крилова С.А. Краса людини в життєвих практиках культури. Монографія. Видання 2-е, перероблене та доповнене. – К.: КНТ. – 2020. - 563 с.
23. Кримський С.Б.Балансуючи між ангелом і звіром: Яким буде моральний вибір сучасності? / Людина і світ. 1996. № 5. С. 22-26.
24. Кримський С.Б. Ціннісно-смісловий універсум як предметне поле філософії: Філософське розуміння людини / Філософська і соціологічна думка. 1996. № 3-4. С. 102—116.
25. Хамітов Н. Історія філософії: проблема людини. К.: КНТ, 2006, у співавторстві з Л. Гармаш и С. Криловой.
26. Табачковський В. Г. Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках "неевклідової рефлексивності". К.: Ін-т філософії НАН України/ К. : ПАРАПАН, 2005. 432 с.
27. Табачковський В. Г. (ред.). Людина в есенційних та екзистенційних вимірах. - Ін-т філософії НАН України / К. : Наук. думка, 2004. - 246 с.
28. Табачковський В. Г. У пошуках невтраченого часу: нариси про творчу спадщину українських філософів-шістдесятників. К. : ПАРАПАН, 2002. 300 с.
29. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібник. (В.Г. Табачковський, та ін.) К.: Центр учбової літератури, 2010.
30. Філософія: світ людини. (курс лекцій / В.Г. Табачковський, М.О. Булатов, Н.В. Хамітов та ін.) К. : Либідь, 2003. - 430 с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. <http://platonanet.org.ua/>,